

پژوهش‌های حقوقی

شماره ۳

هزار و سیصد و هشتاد و دو - نیمسال اول

مقالات

- صلاحیت فراسرزمینی دادگاه های ایران نسبت به جرائم مأموران و مستخدمان دولت
- تأملی بر دعاوی ایران در دیوان دادگستری بین‌المللی
- چالش‌های مسؤولیت کیفری دولت از منظر کمیسیون حقوق بین‌الملل
- تعیین مرجع رسیدگی به دعاوی تجارت الکترونیک
- عمل حقوقی از دیدگاه یک حقوقدان بین‌المللی

موضوع ویژه : حمایت حقوقی از کپی رایت

- رابطه آثار فکری با پدیدآورندگان از دیدگاه حقوق اسلامی
- کپی رایت و حقوق مرتبط در موافقت نامه راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی
- تأثیر فناوری دیجیتال بر کپی رایت
- استثنای مهم حق مؤلف : «استفاده منصفانه» از اثر دیگری
- حمایت کیفری از مالکیت ادبی و هنری در حقوق فرانسه
- صلاحیت بین‌المللی و شناسایی و اجرای احکام خارجی در دعاوی مالکیت‌های فکری

نقد و معرفی

- پلیس اروپا (یورویل)
- کنوانسیون سازمان بهداشت جهانی در مورد کنترل دخانیات (۲۰۰۳)

http://jtr.sdil.ac.ir/article_44830.html

کپی‌رایت و حقوق مرتبط در موافقت‌نامه راجع به

جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی (TRIPS)

مریم آموزگار*

چکیده: رشد و گسترش ابعاد تجاری حقوق مالکیت معنوی که به ویژه متأثر از تکنولوژی‌های نوین ارتباطات و اطلاعات بود باعث شد که این موضوع در اساسنامه سازمان جهانی تجارت از جایگاهی مهم و برجسته برخوردار شود و موافقت‌نامه مستقلی به این موضوع اختصاص یابد. نیم‌نگاهی به موافقت‌نامه راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی نشان می‌دهد که چگونه جامعه جهانی در پی قانونمندی و حمایت از حقوق مالکیت معنوی برآمده است. **کلید واژه‌ها:** کپی‌رایت، مالکیت معنوی، سازمان تجارت جهانی، تجارت، حقوق بین‌الملل

مقدمه

در ۱۵ دسامبر ۱۹۹۳ مذاکرات دور اروگوئه در چارچوب موافقت‌نامه عمومی راجع به تعرفه و تجارت (GATT)^۱ به سرانجام رسید. از مباحث مختلفی که در این

* دانشجوی دوره دکترای حقوق خصوصی دانشگاه تهران

¹ The General Agreement On Tariffs And Trade

مذاکرات مطرح گشت مسأله مالکیت معنوی بود که سابقاً در رژیم GATT وجود نداشت و نتایج آن در موافقت‌نامه راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی^۲ که متضمن مسأله تجارت کالاهای تقلبی نیز بود، منعکس گردید. از این موافقت‌نامه عموماً تحت عنوان TRIPS یاد می‌شود.

این موافقت‌نامه به طور رسمی توسط ۱۱۱ کشور عضوگات در تاریخ ۱۵ آوریل ۱۹۹۴ در مراکش به امضا رسید و از اول ژانویه ۱۹۹۶ به اجرا درآمد. در مذاکرات دور اروگوئه سازمان جدیدی به نام سازمان تجارت جهانی (WTO)^۳ تأسیس شد که از اول ژانویه ۱۹۹۵ شروع به کار نمود.^۴

موافقت‌نامه TRIPS مؤید این نظر است که پدیده‌های غیرمادی مشمول حمایت حقوق مالکیت معنوی در تجارت جهانی دارای ارزشی همانند سایر کالاها و خدمات می‌باشند. این بازار جهانی مستلزم یکسان بودن سطح حداقل حمایت مقرر در هر کشور است وگرنه تفاوت‌های ناشی از سطوح مختلف حمایتی بر تجارت و قدرت رقابت در بازار اثر منفی خواهد گذاشت.

پدیده‌های غیرمادی در نظام تجارت جهانی به موجب موافقت‌نامه TRIPS همانند سایر کالاها در تبادلات اقتصادی بین‌المللی تلقی شده‌اند. بدیهی است که نتیجه غیرقابل اجتناب این طرز تلقی، تأکید بیشتر بر جنبه‌های اقتصادی و تجاری کپی‌رایت بوده و نتایج تبعی آن نیز عبارت از آن خواهد بود که:

۱. حقوق معنوی نسبت به حقوق مادی در درجه دوم اهمیت قرار گیرد.

^۲ Agreement On Trade Related Aspects Of Intellectual Property Rights

^۳ World Trade Organization

^۴ به منظور تکمیل بحث خاطرنشان می‌گردد که نتایج مذاکرات دور اروگوئه عبارت بودند از:

الف) کنوانسیون راجع به تأسیس WTO

ب) ۱۴ موافقت‌نامه چندجانبه تجاری

ج) موافقت‌نامه عمومی راجع به خدمات (The General Agreement On Services-GATS)

د) موافقت‌نامه راجع به جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت معنوی (TRIPS)

ه) موافقت‌نامه‌های تجاری میان چند طرف (راجع به تجارت هواپیماهای غیرنظامی، خرید دولتی، فرآورده‌های لبنی، گوشت گاو).

۲. حقوق هنرمندان اجراکننده و صنایع وابسته به آن همانند مؤلفان نقشی اساسی و مرکزی پیدا کند. ملاحظه می‌گردد که این طرح بین‌المللی بیشتر با سنت حقوق ایالات متحده در مورد کپی‌رایت انطباق دارد تا با روش اروپای قاره‌ای در خصوص حق مؤلف.

در این مختصر ابتدا مفهوم کپی‌رایت و حقوق مرتبط مورد بررسی قرار می‌گیرد و پس از نقد رابطه میان کنوانسیون‌های برن و رم با موافقت‌نامه TRIPS، مقررات موافقت‌نامه اخیر مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت.

مفهوم کپی‌رایت و حقوق مرتبط

از حقوق مؤلفان آثار ادبی، موسیقی و هنری در نظام کامن‌لا، با عنوان «کپی‌رایت» و در نظام حقوقی رومی - ژرمنی با عنوان «حق مؤلف» یاد می‌شود. به طور کلی کپی‌رایت حقی است که به منظور حمایت از آثار ادبی، داستانی، موزیکال، هنری و سایر آثار نشأت گرفته از آفرینش فکری خود مؤلف، برقرار می‌گردد.

اصطلاح «کپی‌رایت» عموماً ناظر به مهمترین عملی است که در مورد آثار ادبی و هنری انجام می‌شود یعنی کپی کردن یک اثر مثل کتاب، نقاشی، مجسمه، عکس، فیلم. این اقدام تنها از سوی خود مؤلف یا با اجازه او امکان‌پذیر است.

اما اصطلاح «حق مؤلف» ناظر به شخص آفریننده اثر ادبی و هنری است یعنی خود مؤلف، و بر این جنبه تأکید دارد که مؤلف دارای حقوق خاصی در آفرینش خود می‌باشد (مثل حق ممانعت از تکثیر اثر تحریف شده) که تنها از سوی شخص مؤلف قابل اعمال است در حالی که سایر حقوق مثل حق تکثیر و کپی‌برداری قابل انتقال بوده و لذا از سوی سایر اشخاص نیز اعمال می‌گردد. (مثلاً ناشر اجازه تکثیر اثر را از مؤلف اخذ نماید).

به هرحال چون در متن موافقت‌نامه TRIPS از این حقوق تحت عنوان «کپی‌رایت» نام برده شده است ما نیز از این به بعد در این مقاله از همین اصطلاح استفاده خواهیم کرد.

شایان ذکر است که آنچه در این رابطه مورد حمایت قرار می‌گیرد، نحوه بیان

عقاید مؤلف است نه خود عقاید. کپی‌رایت در حقیقت از خلاقیت در گزینش و ترتیب کلمات، نت‌های موسیقی، رنگ‌ها، شکل‌ها و غیره حمایت به عمل می‌آورد، در واقع از شکلی که مؤلف اثر اصلی را بدان نحو ابراز داشته در برابر کپی‌برداری غیرمجاز دیگران حمایت می‌شود.

برای اینکه اثری از حمایت کپی‌رایت برخوردار گردد لازم است که اثر اصیل باشد. اصالت اثر بدین معنا است که سرچشمه اثر باید خود مؤلف و کار وی باشد. البته لازم نیست که حتماً مؤلف عقاید بدیع و جدیدی را ابراز نماید اما شکل و نحوه ارائه ایده‌ها باید بدیع و تازه باشد. بنابراین چون ملاک حمایت، نه نوآوری و جدید بودن اثر، بلکه اصالت آن است، حقوق یک پدیدآورنده، مانع از آفرینش کارهای مستقلی شبیه کار اصلی از سوی دیگران نخواهد بود.

سرانجام ذکر این نکته لازم است که کیفیت یا ارزش اثر و حتی هدف و مقصود تألیف و استفاده‌ای که از یک اثر به عمل می‌آید، ارتباطی با حمایت از آن پیدا نمی‌کند. بنابراین یک اثر ادبی یا موسیقی صرف‌نظر از آنکه طبق نظر ما خوب تلقی شود یا بد، مورد حمایت قرار خواهد گرفت.

علاوه بر آثار ادبی و هنری که از آفرینش فکری نشأت می‌گیرند، از اشخاصی هم که همکاری‌شان در زمینه فرهنگ و ارتباط جمعی مهم است، حمایت به عمل آمده است. این گروه‌ها عبارتند از:

۱. هنرمندان اجراکننده یعنی هنرپیشگان، خوانندگان، نوازندگان و سایر اشخاصی که آثار ادبی و هنری را به اجرا در می‌آورند. بعضی از قوانین ملی به این هنرمندان در رابطه با اجراهایشان حقوقی را اعطا می‌نمایند که همانند حقوق مؤلف نسبت به اثرش می‌باشد. (مثل حق ضبط و تکثیر)
۲. تهیه‌کنندگان آثار صوتی یا فونوگرام (شامل صفحات گرامافون، نوار کاست، دیسک و...) که طبق بسیاری از قوانین در صورت تکثیر غیرمجاز محصولاتشان مورد حمایت قرار می‌گیرند.
۳. سازمان‌های پخش برنامه، که غالباً در سطح ملی در قبال برخی استفاده‌های غیرمجاز از برنامه‌هایشان تحت حمایت قانونی قرار دارند.

از حقوق اعطاشده به این گروه‌ها در نظام اروپای بری تحت عنوان «حقوق مجاور»^۵ یاد می‌شود ولی، در نظام حقوقی انگلیس - امریکا اصطلاح «حقوق مرتبط»^۶ به کار می‌رود و غالباً به موجب خود قانون کپی‌رایت از گروه‌های دوم و سوم حمایت به عمل می‌آید هرچند به تولیدات ایشان اثر ادبی و هنری، اطلاق نشده و صرفاً با عنوان «اثر» یا مفاهیم مشابه از آن یاد می‌شود. نظر به اینکه در متن موافقت‌نامه TRIPS از اصطلاح «حقوق مرتبط» استفاده شده است، ما نیز در این مقاله از این حقوق با همین عنوان یاد خواهیم نمود.

ارتباط بین موافقت‌نامه TRIPS و کنوانسیون‌های برن و رم

قبل از انعقاد موافقت‌نامه TRIPS در رابطه با کپی‌رایت و حقوق مرتبط دو کنوانسیون مهم بین‌المللی وجود داشت:

۱. کنوانسیون برن جهت حمایت از آثار ادبی و هنری (که از این به بعد با عنوان کنوانسیون برن از آن یاد می‌شود)،
 ۲. کنوانسیون رم جهت حمایت از اجراکنندگان، تهیه‌کنندگان فونوگرام و سازمان‌های پخش (که از این به بعد با عنوان کنوانسیون رم به آن اشاره خواهد شد)
- این کنوانسیون‌ها بر این واقعیت مبتنی بودند که سطوح توسعه اقتصادی مختلفی در بازارهای جهانی وجود دارد که منجر به سطوح متفاوت حمایتی از پدیده‌های فکری می‌گردد. از این رو این کنوانسیون‌ها اصل بنیادین «رفتار ملی» را در قبال اتباع کشورهای عضو پذیرفتند تا به سبب اعمال آن سطح یکنواختی از حداقل حمایت در میان اعضا برقرار شود. با عنایت به اینکه «اصل رفتار ملی» در جایی معنا می‌یابد که سطوح متفاوتی از حمایت در کشورهای مختلف وجود داشته باشد، لذا پذیرش این اصل متضمن پذیرش تفاوت حمایت‌ها در کشورهای عضو خواهد بود. رابطه بین نظام بین‌المللی کپی‌رایت و نظام حقوق مرتبط را می‌توان به نحو

⁵ Neighboring rights

⁶ Related rights

ذیل خلاصه نمود:

۱. نظام بین‌المللی کپی‌رایت مبتنی بر حمایت از مؤلفان بود و مقررات کنوانسیون برن در این رابطه اعمال می‌شد (و هنوز نیز چنین است) نظام حقوق مرتبط در کنوانسیون رم مطرح و در مرتبه دوم اهمیت قرار داشت و سطح حمایتی مقرر در این خصوص با حمایت از مؤلفان تفاوت آشکاری داشت.

۲. کنوانسیون‌های مزبور فاقد مقرراتی جهت الزام کشورهای عضو به برقراری تدابیر و اقدامات اجرایی یا کمک در حل و فصل دعاوی ناشی از اعمال مقررات کنوانسیون بودند.

۳. این کنوانسیون‌ها مقررات صریحی راجع به مسائل ناشی از پیشرفت‌های فنی جدید در رابطه با ساخت و استفاده از برنامه‌های کامپیوتری، پایگاه‌های اطلاعاتی و انتقال ماهواره‌ای نداشتند.

از سوی دیگر طی سال‌های دهه ۷۰ میلادی دو توسعه اساسی اهمیت حمایت بین‌المللی از حقوق مالکیت معنوی را به طور جدی تحت تأثیر قرار داد: الف) توسعه و پیشرفت گسترده‌ای در زمینه انتشار بین‌المللی آثار حمایت شده به وجود آمد که از پیشرفت ابزارهای تکنولوژیک جدید مثل انتقال ماهواره‌ای، پایگاه‌های اطلاعاتی کامپیوتری‌های مرتبط در سطح بین‌المللی و توسعه عمومی فن‌آوری کامپیوتر، نشأت می‌گرفت.

ب) سرقت ادبی و هنری (Piracy) از کتاب‌ها، فیلم‌ها، آثار صوتی چنان افزایش یافت که صنعت بین‌المللی تازه‌ای را جهت پخش و انتشار آثار تکثیر غیرمجاز به وجود آورد.

از این رو دارندگان حقوق معنوی به طور جدی خواستار آن بودند که اولاً حقوق بهره‌برداری ایشان در سطوح مؤثری تضمین شود و ثانیاً سرقت ادبی و هنری از میان برداشته شده یا حداقل کنترل گردد و کاهش یابد. در عین حال، به سبب نقش مهمی که هنرمندان اجر اکننده، تهیه‌کنندگان و پخش‌کنندگان آثار حمایت‌شده در بازار داشتند، حمایت از حقوق تمامی آنها به نحوی که منافع ایشان به طور مؤثری تضمین نماید، نیز ضرورت بیشتری پیدا کرد.

هدف موافقت‌نامه TRIPS ایجاد مقرراتی کاملاً جدید نبوده و لذا به عنوان نقطه شروع از کنوانسیون‌های قبلی استفاده شده است. ارتباط بین موافقت‌نامه TRIPS و کنوانسیون‌های برن و رم را می‌توان به نحو ذیل خلاصه نمود:

الف) کشورهای عضو کنوانسیون‌های مزبور همچنان به الزامات و مقررات آن کنوانسیون‌ها متعهد می‌باشند و موافقت‌نامه TRIPS تعهدات ایشان را کاهش نمی‌دهد.

ب) کنوانسیون‌های برن و رم تا حدی که به قاعده رفتار ملی و استثنائات آن مربوط است در موافقت‌نامه TRIPS ادغام شده‌اند. مع الوصف باید خاطر نشان ساخت که اصل رفتار ملی در مورد هنرمندان اجراکننده، تهیه‌کنندگان فونوگرام و سازمان‌های پخش نسبت به تمامی حقوق مقرر در کنوانسیون رم، برقرار نگردیده بلکه تنها در خصوص حقوقی است که در خود موافقت‌نامه TRIPS پیش‌بینی شده‌اند.

ج) هرچند که لازم نیست کشورهای عضو موافقت‌نامه TRIPS عضو کنوانسیون برن نیز باشند اما این کشورها ملزمند تعهدات کنوانسیون برن را (به استثنای ماده ۶ مکرر در مورد حقوق معنوی) بپذیرند. زیرا به موجب ماده ۹ موافقت‌نامه مزبور، مقررات کنوانسیون برن در موافقت‌نامه TRIPS ترکیب شده است.

د) کنوانسیون رم در موافقت‌نامه TRIPS ادغام نگردیده و ارجاعات به کنوانسیون رم تنها در موارد معین صورت پذیرفته است. همان‌گونه که قبلاً ذکر شد هرچند، اصل رفتار ملی مقرر در کنوانسیون رم پذیرفته شده، اما تنها در مورد حقوقی اعمال خواهد شد که در خود موافقت‌نامه TRIPS به رسمیت شناخته شده باشد.

رژیم کپی‌رایت در موافقت‌نامه TRIPS

الف) اصل عمومی

اصل عمومی که در ماده ۹ بند ۱ موافقت‌نامه TRIPS راجع به حقوق مؤلف برقرار شده اعمال مواد ۱ تا ۲۱ و ضمیمه کنوانسیون برن در سند پاریس ۱۹۷۱ می‌باشد.

این بدان معناست که TRIPS برای تمامی اعضای سازمان تجارت جهانی این تعهد را به وجود آورده که مقررات اساسی کنوانسیون برن را مراعات نمایند، هرچند که به این کنوانسیون ملحق نشده باشند، البته با در نظر گرفتن یک استثنای مهم، که عبارت است از استثنای اجرای ماده ۶ مکرر کنوانسیون برن در مورد حقوق معنوی. بنابراین اعضای موافقت‌نامه TRIPS متعهد به اعمال این ماده و حمایت از حقوق معنوی مؤلف نمی‌باشند.

لازم به ذکر است استثنای ماده مربوط به حقوق معنوی سبب خواهد شد که سایر مقررات در مواد دیگر کنوانسیون برن راجع به این حقوق نیز از شمول موافقت‌نامه TRIPS خارج شود. مثل بند ۳ ماده ۱۰ (حق مؤلف در ذکر نام او حین نقل قول از آثار وی) بند ۲ ماده ۱۱ مکرر (حقوق معنوی مؤلف در پخش و ارتباط جمعی) بند ۳ ماده ۴ ضمیمه (تعهد به درج نام مؤلف در ترجمه یا تکثیر) که به موجب مجوز به عمل آمده است). مع الوصف باید توجه داشت که به موجب بند ۲ ماده ۲ موافقت‌نامه TRIPS کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی که عضو کنوانسیون برن نیز می‌باشند همچنان ملزم به حمایت از حقوق معنوی خواهند بود. مستثنی ساختن ماده ۶ مکرر کنوانسیون برن سبب می‌شود که نتوان نقض حقوق معنوی را در هیأت حل اختلاف سازمان تجارت جهانی، مطرح ساخت.

بند ۲ ماده ۹ موافقت‌نامه TRIPS همچنین این اصل را بیان می‌کند که حمایت کپی‌رایت مربوط است به نحوه بیان و ارائه موضوع نه خود عقاید، روش‌ها و راه‌حل‌های مفاهیم ریاضی. این ماده در واقع بیانگر این قاعده کلی است که کپی‌رایت برای حمایت از نحوه ارائه عقاید و نظریات مؤلف است نه در جهت حمایت از خود عقاید یا وقایع یا اطلاعاتی که ضمن اثر مطرح شده‌اند.

ب) حمایت از برنامه‌های کامپیوتری و پایگاه‌های اطلاعاتی

کنوانسیون برن، برنامه‌های کامپیوتری را به عنوان آثار ادبی مورد حمایت قرار می‌دهد این حمایت هم در مورد Source Code و هم Object Code اعمال می‌گردد. در نتیجه:

۱. مقررات راجع به آثار ادبی در کنوانسیون، در این موارد نیز قابل اجرا است.
۲. محدودیت‌های راجع به این حقوق باید در چارچوب مقرر در کنوانسیون باشد.

۳. اصل رفتار ملی در مورد آنها مراعات شود یعنی برنامه‌های کامپیوتری یک عضو باید از سوی سایر اعضای کنوانسیون برن مورد حمایت قرار گیرند.
در مورد مدت زمان حمایت از برنامه‌های کامپیوتری دو نظر وجود دارد: طبق یک نظر ملاک ۵۰ سال مقرر برای آثار ادبی در کنوانسیون برن باید رعایت شود اما به نظر تعداد دیگری از حقوق‌دانان برنامه‌های کامپیوتری جزء آثار هنر کاربردی (Applied Art) تلقی شده و در مورد این‌گونه آثار ماده ۷ بند ۴ کنوانسیون یعنی دوره حمایت ۲۵ ساله اعمال می‌گردد.

در مورد حمایت از پایگاه‌های اطلاعاتی^۷ موافقت‌نامه TRIPS ملاک ماده ۲ بند ۵ کنوانسیون برن را رعایت می‌کند. لذا برای اینکه از یک پایگاه داده حمایت شود، این پایگاه باید در بردارنده آفرینش و خلاقیت فکری نیز بوده و معیار اصالت انتخاب^۸ و ترتیب بندی مطالب و محتوا را دارا باشد. گردآوری موجود چه به صورت خواندنی توسط ماشین باشد چه به شکل دیگر مورد حمایت قرار خواهد گرفت.
حمایت از گردآوری داده‌ها امری جدا از خود اطلاعات و مندرجات آن بوده و این داده‌ها باید بدون لطمه به کپی‌رایت یا سایر اشکال حمایت جمع‌آوری شده باشند.

ج) حقوق اجاره‌ای^۹

به موجب ماده ۱۱ موافقت‌نامه TRIPS پدیدآورندگان برنامه‌های کامپیوتری یا آثار سینمایی یا فونوگرام (یا وراث آنها) می‌توانند اجازه تجاری اصل یا کپی آنها را به عموم اجازه دهند یا از آن جلوگیری نمایند، هرچند که این حمایت در مورد این سه

⁷ Databases

⁸ Originality

⁹ Rental Rights

قسم آثار به طور یکسان مورد تأکید قرار نگرفته است. در خصوص برنامه‌های کامپیوتری حق اجاره یا ممانعت از اجاره تجاری حقی است که در هر حالتی به مؤلف برنامه‌های کامپیوتری تعلق می‌گیرد به جز در موردی که خود برنامه موضوع اساسی اجاره نباشد بلکه موضوع اساسی اجاره محصولی باشد که برنامه مزبور ضمن آن درج شده است.

در مورد آثار سینمایی، اجاره محدود کپی‌های این آثار که منجر به تکثیر گسترده اثر و لطمه جدی به مؤلف (یا وراث او) نشود مجاز بوده و در این‌گونه موارد کشور عضو ملزم به اعطای حقوق اجاره‌ای نمی‌باشد.

تهیه‌کنندگان فونوگرام نیز به موجب ماده ۱۴ بند ۴ دارای حقوق اجاره‌ای هستند. در این خصوص باید متذکر گردید که اگر در زمان خاتمه مذاکرات دور اروگوئه کشور عضوی دارای قوانین لازم‌الاجرائی در مورد پرداخت عوض عادلانه^{۱۰} به دارندگان حق در خصوص اجرای فونوگرام باشد، تا زمانی که این روش به حق انحصاری دارندگان حق در مورد تکثیر لطمه وارد نیاورد، می‌تواند همان سیستم را به جای سیستم حقوق اجاره‌ای TRIPS حفظ نماید.

لازم به ذکر است که شناسایی حق اجاره به عنوان بخشی از حق تجاری‌سازی^{۱۱} متعلق به مؤلف یا تهیه‌کننده فونوگرام در کنوانسیون برن مطرح نبوده است.

د) مدت حمایت

مبنای محاسبه حمایت از اثر در ماده ۱۲ موافقت‌نامه مبنایی غیر از عمر شخص طبیعی (حقیقی) است. مقرر شده که این زمان نباید کمتر از ۵۰ سال از آخر سال انتشار مجاز و در صورت عدم نشر مجاز، ۵۰ سال از تاریخ ایجاد اثر باشد. هدف از برقراری این مبنای آن بوده که در مورد اشخاص حقوقی نیز بتوان مدت حمایت را

¹⁰ Equitable Remuneration

¹¹ Commercialization

محاسبه نمود.

باید خاطر نشان ساخت که طبق یک اصل کلی در کنوانسیون برن مؤلف باید شخصی حقیقی باشد در حالی که موافقت‌نامه TRIPS اشخاص حقوقی را نیز به عنوان مؤلف پذیرفته است. تفاوت مهم دیگر با کنوانسیون برن در مورد مدت حمایت از آثار سینمایی است. مدت حمایت از چنین آثاری در کنوانسیون برن از زمانی آغاز می‌شود که اثر با اجازه مؤلف در دسترس عموم قرار گیرد (بند ۲ ماده ۷) و در موافقت‌نامه TRIPS ماده ۱۲ آغاز حمایت از زمان انتشار مجاز اثر است. روشن است که مفهوم «دسترسی مجاز»^{۱۲} عموم مفهومی گسترده‌تر از «انتشار مجاز»^{۱۳} می‌باشد زیرا قابلیت دستیابی برای عموم هم شامل دستیابی به کپی‌ها است و هم دستیابی عموم از طریق هر نوع وسیله ارتباط جمعی. به هر حال در مورد آثار سینمایی و آثار هنری کاربردی، همانند کنوانسیون برن (بند ۴ ماده ۷) مدت حمایت نباید کمتر از ۲۵ سال پس از ساخت اثر باشد.

ه) محدودیت در مورد کپی‌رایت

موافقت‌نامه TRIPS محدودیت‌ها و استثنائات خاصی را در رابطه با حمایت کپی‌رایت مقرر داشته است. ماده ۱۳ موافقت‌نامه به کشورهای عضو اجازه می‌دهد که در موارد خاص محدودیت‌ها و استثنائاتی راجع به حقوق انحصاری برقرار نمایند، به شرطی که با بهره‌برداری متعارف از اثر تعارض نداشته باشد و به نحوی غیرمتعارف به منافع مشروع دارنده حق لطمه وارد نیابد.

این ماده تقریباً همان عبارات و الفاظ بند ۲ ماده ۹ کنوانسیون برن را تکرار کرده با این تفاوت که برقراری محدودیت‌ها یا استثنائات را به طور کلی اجازه داده است در حالی که ماده ۹ (بند ۲) کنوانسیون برن تنها به امکان اجازه تکثیر آثار مورد حمایت اشاره کرده و متذکر سایر حقوق انحصاری دارنده حق نگردیده است.

¹² Authorized availability

¹³ Authorized publication

مقررات TRIPS در مورد حقوق مرتبط

برخلاف رژیم حقوقی کپی‌رایت که در خصوص آن مقررات اساسی کنوانسیون برن با موافقت‌نامه TRIPS ترکیب شده، در رابطه با حقوق مرتبط (حقوق هنرمندان اجر اکننده، تهیه‌کنندگان فونوگرام و سازمان‌های پخش برنامه) مقررات کنوانسیون رم (۲۶ اکتبر ۱۹۶۱) ضمن موافقت‌نامه گنجانیده نشده است، بلکه صرفاً حقوق اساسی مقرر در کنوانسیون رم به نحوی ساده‌شده در موافقت‌نامه TRIPS مطرح گردیده است. هرچند که در مقایسه با کنوانسیون رم موافقت‌نامه TRIPS در خصوص مدت حمایت از این حقوق اصلاح مهمی به عمل آورده و این مدت را افزایش داده است. همان‌گونه که قبلاً متذکر شدیم در اروپای بری همواره بین حمایت از کپی‌رایت و حمایت از حقوق مشهور به حقوق مجاور تفاوت آشکاری وجود داشته و همین تمایز سبب انعقاد دو کنوانسیون کاملاً متفاوت، در رابطه با این دو دسته از حقوق مالکیت معنوی منعقد گردید: کنوانسیون برن در مورد کپی‌رایت و کنوانسیون رم در مورد حقوق مجاور.

موافقت‌نامه TRIPS این تمایز را از بین برده و کپی‌رایت و حقوق هنرمندان اجر اکننده و تهیه‌کنندگان فونوگرام و سازمان‌های پخش برنامه را در یک سطح قرار داده است. بدین بیان که اولاً در یک موافقت‌نامه و در یک بخش هر دو نوع حقوق مطرح شده و ثانیاً از اصطلاح «حقوق مرتبط»^{۱۴} در مورد حقوق هنرمندان اجر اکننده، تهیه‌کنندگان فونوگرام و سازمان‌های پخش استفاده شده است (نه از اصطلاح حقوق مجاور). در ذیل به تفکیک حقوق منتسب به هر دسته مورد بررسی قرار می‌گیرد:

الف) حقوق منتسب به هنرمندان اجراکننده

در موافقت‌نامه TRIPS نیز همانند کنوانسیون رم جهت حمایت از هنرمندان اجر اکننده حقوق مشخصی برشمرده نشده است بلکه این امکان برای ایشان فراهم آمده که از اعمال خاصی جلوگیری به عمل آورند. ماده ۱۴ بند ۱ مقرر می‌دارد که

¹⁴ Related rights

هنرمندان باید بتوانند که از اعمال زیر هنگامی که بدون اجازه آنها صورت می‌پذیرد، جلوگیری نمایند:

۱. در رابطه با ضبط اجرای آنها بر روی فونوگرام از
 - ضبط اجرای ضبط‌نشده ایشان، و
 - تکثیر چنین ضبطی

۲. پخش توسط ابزار بی‌سیم و انتقال عمومی اجرای نمایش ایشان به صورت

زنده

لازم به ذکر است که حق ضبطی که در کنوانسیون رم به اجراکنندگان اعطا شده گسترده‌تر از موافقت‌نامه TRIPS است زیر ماده ۷ قسمت ۱ بند «ب» کنوانسیون رم به ضبط بر روی هر وسیله مادی اشاره دارد در حالی که موافقت‌نامه TRIPS تنها ضبط بر روی فونوگرام (یعنی تنها ضبط صدا) را در بر می‌گیرد. همچنین باید خاطر نشان شد که به حق ممانعت از پخش اجرای هنرمندان از طریق تلویزیون کابلی نیز اشاره نشده و تنها حق ممانعت پخش از طریق ابزار (وسایل) بی‌سیم ذکر گردیده است.

(ب) حقوق منتسب به تهیه‌کنندگان فونوگرام

در موافقت‌نامه TRIPS تهیه‌کنندگان فونوگرام حق دارند که تکثیر مستقیم یا غیرمستقیم از فونوگرام‌های خود را اجازه دهند یا از آن ممانعت به عمل آورند (ماده ۱۴ بند ۲) و این همان حقی است که ماده ۱۰ کنوانسیون رم برای ایشان مقرر نموده است. تکثیر مستقیم^{۱۵} کپی کردن مستقیم از روی نسخه اصلی^{۱۶} است و کپی کردن غیرمستقیم هنگامی است که موسیقی (صدا) ضبط‌شده توسط وسیله دیگری مثل رادیو پخش شود و از سوی گیرنده (دریافت‌کننده) به ضبط آن اقدام گردد. علاوه بر حق مذکور، موافقت‌نامه TRIPS یک حق جدید را مقرر داشته که

¹⁵ Direct reproduction

¹⁶ Master copy

تهیه‌کنندگان فونوگرام را قادر می‌سازد تا از اجاره تجاری فونوگرام‌هایشان بدون رضایت آنها ممانعت به عمل آورند (ماده ۱۴ بند ۴). چنین حقی در کنوانسیون رم پیش‌بینی نشده بود. البته همان‌گونه که قبلاً متذکر شدیم کشور عضو که قوانین موجودش سیستمی جهت جبران خسارت به صورت عادلانه را در نظر گرفته باشد می‌تواند این حق را اعمال نماید مشروط بر آنکه اجاره تجاری فونوگرام به حقوق انحصاری تکثیر دارندگان حق لطمه اساسی وارد نیورد.

ج) حقوق منتسب به سازمان‌های پخش

بر اساس بند ۳ ماده ۱۴ موافقت‌نامه TRIPS سازمان‌های پخش اعم از پخش رادیویی و تلویزیونی می‌توانند از اعمال زیر به هنگامی که بدون کسب اجازه از ایشان صورت پذیرد ممانعت به عمل آورند (متذکر می‌شود که در اینجا نیز صرفاً حق ممانعت پیش‌بینی شده نه یک حق انحصاری):

۱. ضبط برنامه‌های پخش شده

۲. تکثیر برنامه‌های ضبط شده

۳. پخش مجدد برنامه‌ها از طریق ابزار بی‌سیم.

۴. انتقال برنامه‌های تلویزیونی (نه برنامه‌های صوتی رادیو) به عموم (از طریق ابزار بی‌سیم یا باسیم).^{۱۷} به هر حال باید خاطرنشان شد که اعطای این حقوق الزامی نمی‌باشد چون به موجب ماده ۱۴ (بند ۳) آن دسته از کشورهای عضو که چنین حقوقی را به سازمان‌های پخش اعطا نمی‌کنند باید امکان جلوگیری از اعمال فوق را طبق مقررات کنوانسیون برن، برای دارندگان حق در موضوع برنامه‌های پخش شده، فراهم آورند. در چنین فرضی ماده ۱۱ مکرر کنوانسیون برن باید اعمال شود. این امر بدان معناست که کشورهای عضو فقط هنگامی می‌توانند حقوق منتسب به سازمان‌های پخش را که در بخش اول ماده ۱۴ (بند ۳) مقرر شده، مستثنی نمایند که در قوانین آنها برنامه‌های پخش شده در قالب کپی‌رایت مورد حمایت قرار

¹⁷ Communication to the public

گرفته باشد.

د) مدت حمایت

قسمت اول بند ۵ ماده ۱۴ موافقت‌نامه TRIPS مقرر می‌دارد که زمان حمایت از هنرمندان اجراکننده و تهیه‌کنندگان فونوگرام نباید حداقل کمتر از ۵۰ سال از تاریخ آخر سالی باشد که اجرا انجام شده یا ضبط صورت پذیرفته است. شایان ذکر است که زمان حمایت در کنوانسیون رم تنها ۲۰ سال می‌باشد. (ماده ۱۴) مع‌الوصف در طرح این ماده برخی از مسائل روشن نیست. برای مثال اگر یک اجرای زنده به هیچ طریقی ضبط نشده باشد چگونه می‌توان تا ۵۰ سال پس از اجرا از آن حمایت به عمل آورد.

قسمت دوم بند ۵ ماده ۱۴، مقرر می‌دارد که زمان حمایت از سازمان‌های پخش برنامه باید حداقل ۲۰ سال از انتهای سال پخش برنامه ادامه داشته باشد، البته به شرطی که از برنامه‌های پخش شده طبق مقررات TRIPS حمایت به عمل آید. مجدداً متذکر می‌شویم که ماده ۱۴ بند ۳ موافقت‌نامه اعطای چنین حمایتی را الزامی نمی‌داند.

ه) محدودیت‌ها و استثنائات

به موجب بند ۶ ماده ۱۴ موافقت‌نامه TRIPS هر کشور عضو می‌تواند در رابطه با حقوقی که به موجب بندهای ۱ و ۳ ماده ۱۴ به اجراکنندگان، تهیه‌کنندگان فونوگرام و سازمان‌های پخش اعطا شده است، شرایط، محدودیت‌ها، استثنائات و حق رزروهایی را به میزانی که کنوانسیون رم مجاز دانسته، مقرر نماید. برای درک این ماده لازم است که بند «۱» ماده ۱۵ کنوانسیون رم راجع به اعمال محدودیت‌ها و استثنائات را بررسی نمود.

به موجب این ماده کشورهای متعاقد می‌توانند استثنائاتی را در موارد ذیل

مقرر نمایند:

الف) استفاده شخصی

ب) گزینه‌های کوتاه^{۱۸} در گزارش حوادث جاری
 ج) ضبط موقت (بی‌دوام)^{۱۹} توسط سازمان‌های پخش
 د) استفاده جهت آموزش یا تحقیق علمی.

به علاوه در رابطه با حقوق مربوط به فونوگرام مقرر شده که ماده ۱۸ کنوانسیون برن اعمال خواهد شد و به موجب ماده مزبور آثاری که در زمان لازم‌الاجرا شدن کنوانسیون برن وجود داشته‌اند باید با اعمال تغییرات و اصلاحات لازم در مورد حقوق هنرمندان اجراکننده و تهیه‌کنندگان فونوگرام اعمال شود. این بدان معناست که وقتی قوانین ملی، مقرراتی راجع به حمایت از افرادی ذی‌نفع داشته باشند این حمایت در خصوص تمامی موضوعاتی که در آن زمان در مالکیت (قلمرو) عموم^{۲۰} در نیامده است، باید اعمال گردد.

به هر حال قاعده کلی که در ماده ۱۳ موافقت‌نامه TRIPS مقرر شده آن است که محدودیت‌ها یا استثنائات راجع به حقوق انحصاری را تنها می‌توان در موارد خاصی برقرار نمود که با بهره‌برداری معمول از اثر تعارض نداشته باشد و لطمه غیرمتمعارفی را به منافع مشروع دارنده حق وارد نیاورد.

اصول اساسی که استانداردهای TRIPS بر مبنای آن اعمال می‌شود:

۱. اصل رفتار ملی

بند ۳ ماده ۱ موافقت‌نامه TRIPS مقرر می‌دارد که اعضا باید رفتار مقرر در موافقت‌نامه را در مورد اتباع سایر کشورهای عضو مراعات نمایند. در مورد حقوق مالکیت معنوی مورد بحث (یعنی کپی‌رایت و حقوق مرتبط) با اتباع سایر کشورهای عضو همانند اشخاص حقیقی یا حقوقی که شایستگی حمایت مقرر در کنوانسیون برن و رم را داشته باشند، رفتار می‌شود.

بند ۳ ماده ۱ مقرر داشته که هر عضو باید در مورد اتباع سایر اعضا به گونه‌ای

¹⁸ Short excerpts

¹⁹ Ephemeral

²⁰ Public domain

رفتار کند که از آنچه در مورد اتباع خود در خصوص حمایت از مالکیت معنوی اعمال می‌نماید، مطلوبیت کمتری نداشته باشد (البته با در نظر گرفتن قواعد و استثنایات خاص).

قواعد راجع به اعمال اصلی رفتار ملی از اهمیت بنیادی برخوردار است زیرا به موجب آن برای اتباع TRIPS این امکان را فراهم می‌آورد که در هریک از کشورهای عضو TRIPS از رفتار ملی برخوردار شوند تنها مشروط به محدودیت‌های خاصی که در موافقت‌نامه مطرح شده است. این اصل در رابطه با کپی‌رایت و در مورد حقوق مرتبط به نحو متفاوتی اعمال می‌گردد:

الف) اصل رفتار ملی در مورد کپی‌رایت

اصل رفتار ملی در مورد کپی‌رایت تمامی حقوق ذی‌ربط را در برمی‌گیرد. این شمول تنها حقوقی را که صراحتاً در این موافقت‌نامه مطرح شده در برنمی‌گیرد بلکه حقوق نشأت گرفته از کنوانسیون برن را نیز شامل می‌شود. این امر در عمل بدان معناست که قواعد کنوانسیون برن در تمامی کشورهای عضو TRIPS اعمال می‌شود، از این رو مقررات مربوط در کنوانسیون (خصوصاً مواد ۳-۵) به عنوان مرجعی برای اعضای WTO (و نه تنها اعضای اتحادیه برن) مورد استفاده قرار می‌گیرد.

نتیجه برجسته این امر آن است که هریک از اتباع کشورهای عضو TRIPS می‌تواند در هریک از دیگر کشورهای عضو (بغیر از کشور خودش) در مورد آثار چاپ‌نشده‌اش، یا برای آثاری که برای اولین بار خارج از آن کشور چاپ شده است، همان رفتاری را مطالبه نماید که آن کشور با اتباع خود می‌نماید.

ب) اصل رفتار ملی در مورد حقوق مرتبط

در مورد حقوق مرتبط با کپی‌رایت (حقوق منتسب به هنرمندان اجر اکندنده، تهیه‌کنندگان فونوگرام و سازمان‌های پخش برنامه) اصل رفتار ملی تنها در مورد حقوقی اعمال می‌شود که در موافقت‌نامه TRIPS مقرر شده است. اگر کشوری

حقوق گسترده‌تری را به این گروه‌ها اعطا کند اجباری ندارد که این حقوق را در مورد اتباع سایر کشورهای عضو نیز مراعات نماید. این یک تفاوت مهم در مقایسه با اعمال اصل رفتار ملی در مورد مؤلفان می‌باشد.

مؤلفان می‌توانند (مشروط به استثنایات برن) هر حقوقی را که در زمینه کپی‌رایت به اتباع کشور طرف دعوی اعطا شده است، مطالبه نمایند، اما اجراکنندگان، تهیه‌کنندگان فونوگرام و سازمان‌های پخش نمی‌توانند تمامی حمایت‌های اعطاشده به موجب کنوانسیون رم را ادعا نمایند بلکه تنها می‌توانند حقوقی را مطالبه کنند که در موافقت‌نامه TRIPS برایشان مقرر شده است.

برای مثال اجراکنندگان و تهیه‌کنندگان فونوگرام در کنوانسیون رم (ماده ۱۲) دارای حقوق مربوط به اجرای فونوگرام هستند، اما این حقوق در موافقت‌نامه TRIPS به ایشان اعطا نگردیده است. در نتیجه یک هنرمند اجراکننده یا تهیه‌کننده فونوگرام که به موجب موافقت‌نامه TRIPS سزاوار اصل رفتار ملی است نمی‌تواند در کشور دیگری که عضو TRIPS است با استناد به این موافقت‌نامه درخواست مزایای اعطای حقوق اجرای فونوگرام را نماید. البته اگر دو کشور عضو کنوانسیون رم باشند، قاعده رفتار ملی (مشروط به رزرواسیون‌های مربوطه در ماده ۱۶ کنوانسیون رم) مراعات خواهد شد اما این رفتار ملی بر مبنای کنوانسیون رم خواهد بود نه به موجب موافقت‌نامه TRIPS.

۲. اصل دولت کامله‌الوداد^{۲۱}

کنوانسیون برن، کنوانسیون جهانی کپی‌رایت و کنوانسیون رم مبتنی بر اصول حقوق کنوانسیون و رفتار ملی هستند اما شامل اصل رفتار دولت کامله‌الوداد نمی‌باشند. این قاعده صرف‌نظر از موافقت‌نامه TRIPS در زمینه حمایت بین‌المللی از کپی‌رایت و حقوق مرتبط، نادر است.

ماده ۴ موافقت‌نامه TRIPS مقرر داشته است که در رابطه با حمایت از

²¹ The Most Favoured Nations Principle (MFN)

مالکیت معنوی (فکری)، هر مزیت، امتیازنامه یا مصونیتی که از سوی یک عضو به اتباع هر کشور دیگری اعطا شود باید بلافاصله و بدون قید و شرط به اتباع سایر اعضا نیز اعطا گردد. از این رو اگر کشور A عضو WTO (سازمان تجارت جهانی) به اتباع کشور B (چه کشور B عضو WTO باشد یا نباشد) امتیازی مثلاً در مورد روند اجرای کپی‌رایت اعطا نماید این امتیاز باید در مورد تمامی کشورهای عضو WTO نیز اعمال شود.

مع الوصف به این اصل چهار استثناء وارد شده که در بندهای «الف» تا «د» ماده ۴ پیش‌بینی شده است. به موجب این ماده مزیت، امتیاز یا مصونیتی که از سوی یک عضو در موارد ذیل اعطا شود تحت شمول قاعده رفتار دولت کامله‌الوداد قرار نمی‌گیرد و از سوی تبعه خارجی نمی‌تواند مورد مطالبه قرار گیرد:

الف) از توافقات بین‌المللی در معاضدت قضائی و یا اجرای قانونی با ماهیتی عام نشأت گرفته باشد نه از توافق یا قانونی که صرفاً در خصوص حمایت از مالکیت معنوی بوده است.

ب) مواردی که کنوانسیون برن یا کنوانسیون رم اعمال آزمایش‌های متقابل را به عنوان استثنائی بر قاعده کلی رفتار ملی، اجازه داده باشد. (برای مثال در مورد حق تعقیب)

ج) در رابطه با حقوق اجراکنندگان، تهیه‌کنندگان فونوگرام و سازمان‌های پخش که خارج از چارچوب موافقت‌نامه باشد.

د) از موافقت‌نامه‌های بین‌المللی مربوط به حمایت از مالکیت معنوی که قبل از به اجرا درآمدن موافقت‌نامه سازمان تجارت جهانی، لازم‌الاجرا بودند نشأت گرفته باشد. (برای مثال توافقاتی دوجانبه یا توافق مشهور به NAFTA بین ایالات متحده، کانادا و مکزیک) مشروط بر آنکه آن توافقات به شورای TRIPS اطلاع داده شود و منجر به تبعیض خودسرانه یا غیرموجه در قبال اتباع سایر اعضا نگردد.^{۲۲}

²² Arbitrary or unjustifiable discrimination.

JOURNAL OF LEGAL RESEARCH

VOL. II, NO.1

2003-1

Articles

- Extra-territorial Jurisdiction of Iranian Courts to Crimes of Governmental Officers and Employees
- Reflections on Iranian Claims in the International Court of Justice
- Challenges of State Criminal Responsibility in the View of International Law Commission
- Electronic Commerce and Issue of Forum
- Legal Act in View of an Internationalist

Special Issue : Legal Protection of Copyright

- Relationship between Intellectual Works and their Owners in Islamic Law
- Copyright and Related Rights in the Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights
- The Impact of Digital Technology on Copyright
- Fair Use of Another's Work : An Important Exception to Copyright
- Penal Protection of Literal and Artistic Property in the French Law
- International Jurisdiction and Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Intellectual Property Cases

Critique and Presentation

- European Police Office (Europol)
- World Health Organization's Framework Convention for Tobacco Control (2003)

S. D. I. L.
The S.D. Institute of Law
Research & Study